

Andelko MILARDOVIĆ, *Pod globalnim šeširom, Država i države u tranziciji i globalizaciji*. Izdavač: Centar za politička istraživanja (CEPI), Zagreb, 2004., 328 str.

1. Odmah se na početku postavlja pitanje: je li globalizacija nova utopija ili nova apokalipsa? U svakom slučaju ima jednih i drugih stavova i opredjeljenja. A ovo znači da se radi o stavu koliko i o znanstveno racionalnom pristupu. Globalizacija u svim shvaćanjima znači otprilike: "nauka ili pokret koji teži da stvori jednu politiku svijeta kao jedne zajednice." (Petit Larousse). Cilj je očit: stvaranje svjetske vlade ili vlasti.

(Zar svjetskoj vlasti nisu u klici "plave kacige"?) Radi li se o jednoj staroj utopiji? (H. Hude).

Poznata su tri vala 'globalizacije' koji su odgovarali ljudskom snu da se bude građanin svijeta: *Francuska revolucija* (osobito u Francuskoj), *komunizam* (posebno u Rusiji) i *globalizacija* (posebno u SAD-u). Samo stoje ovaj posljednji 'val' bez ideologije, radi toga se i postavljaju pitanja kako se prema njemu postaviti. Tehnološki progres učinio je više negoli sve ideologije i revolucije.

Kako u globalizaciji sačuvati svoj osobni i kulturni identitet i svoju patnju? To je najradikalnije pitanje. Ovo ne može zamijeniti nikakva "Super Država", pa ni univerzalna Crkva.

Nema dvojbe daje ovo jedna *politološka knjiga*. Osobito su detaljno analizirana politička događanja zadnjih desetak godina. To znači da se u promatranju globalizacije ne polazi prvenstveno od ekonomskog događanja a nego od političkog prema ekonomskom i sveopćem zbivanju u Europi i svijetu, a posebno u Hrvatskoj.

Knjiga je složena od *četiri dijela*.

U prvom je dijelu *{Raskoli, ratovi, fragmentacije i budućnost Europe kao regije globalnog sela}* osobito i jasno iznesena kompleksnost opće situacije na tlu ex-Jugoslavije, i na cijelom Istoku (str. 78-80).

U drugom se dijelu opisuje tranzicijsko događanje u regiji - globalizacija sela, te negativne posljedice i značenje (89). Posebno je za svakoga interesantno opisivanje hrvatskog društva u tranziciji (93).

Društvo u globalizaciji - nemoguće je imati demokraciju bez političkog pluralizma. Osobito je ukazano na značenje medija, pa i manipuliranje medijima (104). U trećem se poglavlju drugog dijela govori o fenomenu politike: Politika bez morala, Politika glamura i crne kronike, Politika apstinencije i apatije, Pragmatizam politike (127 -134). Zabavno čitati! Također je intelektualno profitabilno pročitati tekst o ideologijama (Sukob, Nacionalizam, Neokonzervatizam, Socijaldemokracija, Liberalizam, New age - kraj velikih ideologija) (135 -150).

Treći dio *Globalizacija / Glokalizacija* (153 - 228) je najinteresantniji i najstručniji u cijeloj knjizi. Pod globalizacijom se svašta podrazumijeva pa je ovdje dobro opisano, polazeći od samog pojma do ostvarenja ili događanja globalizacije. Posebno je razrađena gospodarska globalizacija. "A Hrvatska u globalizaciji gospodarstva nalazi se između 'Lexusa i masline', između ubacivanja u globalizacijsku lađu, pristajanja na modernizaciju 'odozgo' i tradicije. Pri tomu Lexus simbolizira japansku inačicu mercedesa i ideju napretka, a maslina iskon i tradiciju." (169).

Zanimljiv je jedan naslov na str. 170: *Globalni igrači i četiri koraka do prokletstva*. Iz ovoga se može uočiti koji su to danas igrači svijeta. Za njih se svi raspitujemo, i autor ih imenuje!

Također nas uči kako je Hrvatska uzorna "učenica globalizacije" (str. 177 ss).

Nastavlja se '*Političkom globalizacijom*' (183). Možda je ova globalizacija najmoćnija i najopasnija? Ona rađa one "jednakije". Makar u demokraciji ne bi trebalo biti neprijatelja nego oporbenjaka (190), ipak izgleda da neprijateljstvo nije nestalo. I nastavlja se '*Klimatskom globalizacijom*' (193).

I na koncu ovog trećeg dijela analizira se *rizike globalizacije*. Istina, u cijelom se djelu ukazuje na rizike i opasnosti, tako da se nekad dobiva dojam daje prisutan strah od globalizacije u cijelom djelu. Istina, kako se globaliziraju vrijednosti kulture i tehnologije tako se globaliziraju i negativnosti, počevši od terorizma pa do raznih infekcija. Također me posebno zanima globalizacija *ideologija* (215). Nažalost, danas kao da nema neke dominantne ideologije, više postoje neki stavovi koji i nisu oslonjeni na određene ideologije. Ukazuje se na pojavu fundamentalizma a da se ne ukazuje na njegovo izvorište. Očito je

također da je fundamentalizam protiv globalizma. Također se ukazuje i na globalnu solidarnost. Misli se na pozitivnu solidarnost.

Četvrti je dio: *Sintetički okvir: epilog, trendovi i scenariji budućnosti* (229). U ovom se dijelu donosi prikaze tranzicije. Osobito na planu ekonomije. Također se govori o etici privatizacije - samo natuknice, možda i poziv da ovu temu razrade etičari?!

Na koncu kratak zaključak. Savjetujemo čitaču da odmah na početku pročita zaključak pa će se lakše snalaziti u čitanju knjige *Pod globalnim šeširom*. A ako se čitalac susretne s nepoznatim riječima, priložen mu je globalizacijski rječnik. I tko ima više apetita od ove knjige, naći će i bibliografiju.

2. Čitajući ovu knjigu nameću se neke misli koje izražavaju ono što čitaoca, pogotovo etičara, posebno izaziva. Knjiga je opsežna, s nebrojeno mnogo podataka, primjerena najširem čitateljstvu. Tema je opsežna i komplicirana, jer se poput hobotnice proteže na područja koja na prvi pogled nemaju veze s globalizacijom. Knjiga je zapravo budilica svima onima koji su se uspavali u tzv. blagodatima globalizacije i uljuljali u samu sadašnjost njihova postojanja i standarda.

2. \.«Hrvatsko je društvo nakon osamostaljenja, unatoč ratu, moglo krenuti u jedan drugi tip tranzicije, poglavito ekonomske, koji dugoročno ne bi dovodio u pitanje budućnost društva». Ako je ova tvrdnja točna i dokazana, onda se automatski postavlja pitanje povijesne odgovornosti onih koji su utirali put tranzicije u Hrvatskoj. Ova tvrdnja, dokazivana mnogo puta u knjizi, zacijelo otvara put drugačijeg vrednovanja mnogih ljudi koji su u proteklih petnaestak godina kroj ili sudbinu Hrvatske.

2.2. Ako autor zagovara načelo supsidijarnosti onda valja naglasiti daje u današnje vrijeme postalo upitno pozivanje na načelo supsidijarnosti. Znači li ono ustroj zajednica u kojemu će svaka od njih, veća ili manja, biti autonomni pravni, gospodarski i politički subjekt, ili se radi samo o delegiranju središnje vlasti na ostale neautonomne subjekte? Čini se da ovo načelo unutar EU biva interpretirano na ovaj drugi način, što bi kod svakoga tko se poziva na socijalni nauk Crkve moglo izazvati euroskepticizam koji se inače, kao crvena nit, proteže cijelom knjigom.

2.3. Smjestiti nedavna događanja na prostorima bivše Jugoslavije u širi kontekst globalnog sela svakako je jedan od najtežih zadataka povjesničara. Prikazati «velike igrače» i globalne interese koji su se na ovim prostorima prelamali spada u neku vrst «čišćenja sjećanja», kako poteklo desetljeće i pol ne bi u povijesti ostalo zapisano kao međuplemenski rat u kojemu su svi jednako krivi. Valja povijesno dokazati da ovi događaj i nisu rezultat nekog specifičnog genetskog koda balkanskih naroda, nego plod određenog broj a bolesnih umova, ali i globalnih interesa onih koji su izvana gledali na krvave sukobe na ovim prostorima. Kao što je bilo potrebno dokazati da Drugi svjetski rat nije nastao zato što su Nijemci genetski predodređeni na ratovanje nego se rodio u bolesnoj mašti jedne političke elite, tako je potrebno sustavno analizirati ljude i događaje koji su bili ključni na ovim prostorima u zadnjih petnaestak godina i tako pomalo otkrivati objektivnu istinu. U tome je svakako jedna od zasluga ove knjige.

2.4. Slično se može reći o otkrivanju globalizacijskih zakonitosti koje, poput paukove mreže, ucrtavaju koordinate u procesu ujedinjenja Europe i zapravo determinantno kreiraju politiku Europske unije, pogotovo u odnosu na prihvrat novih zemalja članica. Pogotovo je u Hrvatskoj važno otkriti ove globalizacijske sastavnice, jer nepoznavanje stvarnosti stvara naivni optimizam i oduševljenje nečim što i nije tako pozitivno kako se čini na prvi pogled. Ova knjiga zacijelo doprinosi tom sagledavanju, njezin euroskepticizam možemo nazvati ((preventivnim strahom» kako mi u Hrvatskoj ne bi doživjeli previše neugodnih iznenađenja nakon što uđemo u Europsku uniju.

2.5. Tome valja nadodati, a u što se knjiga posebno ne upliće, potrebu sagledavanja posljedica koje će takve globalizacijske zakonitosti proizvesti na religijskom i etičkom planu. Hoće li ujednačavanje gospodarskih, političkih i inih kriterija biti prošireno i na etičko područje? Nedavni primjer talijanskog političara Rocca Buttigionea koji je morao odstupiti s dužnosti zato što se izjasnio kao katolik s nekim jasnim vjerskim i etičkim načelima, jasno govori o tome. Isto je tako nedvojbeno da nespominjanje kršćanskih korijena buduće Europe u njezinom Ustavu ukazuje na pokušaje ujednačavanja građana Europe na vjerskom i etičkom planu. Hoće li katolik u budućoj Europi morati šutjeti o svom neslaganju s pobačajnim zakonodavstvom, s pokušajima

izjednačavanja istospolnih zajednica s obitelji? Hoće li se morati prikriti i odšutjeti svoje poglede na vrednote života, braka, socijalne pravednosti? Eto zašto nije čudno kada su mnogi kršćani obilježeni svojevrsnim euroskepticizmom i na našim prostorima. Možda će ova knjiga dati poticaj nekome da se, poput proroka, pozabavi temom: Globalizacijsko ujedinjenje Europe i posljedice na religioznom i etičkom planu. Naime, specifičnosti europskih naroda nisu samo etničke i kulturne naravi. Ne radi se samo o podjelama koje su obilježene državnim granicama. Puno su veće podjele na religijskoj i etičkoj osnovi. Kako će ko-egzistirati kršćanin i ateist, katolik i totalni relativist, praktični kršćanin i militantni nihilist? Podjele nisu samo političke, nego etičke i svjetonazorske. Mislim da to vrijedi i za Hrvatsku, pa kamoli neće za Europu. Imam dojam da i ova knjiga ove zadnje podjele posebno ne uvažava, (usp. str. 93, bilj. 81).

2.6. Osim toga, kada govorimo o ujedinjenju Europe ili globalizaciji, nije u pitanju samo toleriranje različitih vjerskih uvjerenja ili etičkih stavova, nego i pozitivna promocija nekih vrijednosti. Za sada o tome nema govora. Čini se daje globalizacija isuviše usredotočena na gospodarsko i političko područje. Pitanje je samo vremena kada će iskrnuti posljedice na vjerskom i etičkom planu. Nije na odmet preduhitriti ono što izgleda mnogi pretpostavljaju kao neminovno. Ova knjiga pokušava to učiniti.

2.7. Istinski kršćanin i istinski humanist ne mogu ne uvidjeti i pozitivnosti globalizacije, pogotovo na području etičkog senzibiliziranja modernog čovjeka. Nije svejedno je li u dalekoj Africi na djelu neki genocid, a mi o tome ništa ne znamo pa, dakle, ni ne reagiramo. Svakako je pozitivno ako mi o tome znamo pa na neki način i reagiramo, milom ili silom. Globalizacija senzibilizira čovjeka, barem velik broj ljudi, za svojevrsnu solidarnost «na daljinu» ili «solidarnost s nepoznatima»). U tom bi smislu ona mogla imati u sebi klicu istinskog kršćanskog univerzalizma. Pitam se: ako je moguće govoriti o «digitalnoj demokraciji») kao produktu globalizacije (165), možemo li reći da globalizacija rađa i «digitalnu etiku», tj. veću univerzalnu etičku osjetljivost ljudi zahvaljujući brzom prenošenju slike, činjenica, riječi? Naravno da se knjiga tom pitanju nije mogla posvetiti. Ali ona tjera na ovakva razmišljanja, što je jako pozitivno. Potiče na razmišljanje tvrdnja

kako (*tranzicija podrazumijeva uspostavu instalacije novog normativno vrijednosnog poretka i kompatibilnosti s netranzicijskim društvima, primjerice sa zemljama Europske unije*)» (Schnaner) (85). Znači li ova kompatibilnost znači da su vrijednosni sustavi sadašnjih članica Europske unije svakako bolji od onih u zemljama koje će tek u Uniju ući, te se ove zadnje moraju pokoriti onima i u svojim vrednovanjima u etičkim pitanjima? Ja bih se složio s tvrdnjom Ralfa Dahrendorfa daje «ključ za budućnost novih demokracija Europe odgovor na pitanje gdje se povlači granica između pravila i načela obveznih za sve i razlika u mišljenju koje moraju biti izborne unutar tih pravila» (91). Samo treba nadodati da se ovo pitanje odnosi i na etičko područje.

2.8. Možda će netko, čitajući ovu knjigu, ostati zapanjen količinom negativnih pojava koje globalizacija nameće ili će nametnuti u hrvatskom društvu. Stječe se dojam jednostranog sagledavanja stvari. No, izgleda da autor ovdje postupa donekle pedagoški. Čovjek se najprije otriježni kada je suočen s negativnostima. Dok je uljuljan u slatke snove, može tako sanjariti godinama. I kada se probudi često je kasno za promjene i suočavanje sa stvarnošću. Autor kao da želi odgojiti zrelog hrvatskog građanina koji će znati odvagati vlastite interese sa zakonitostima globalizacije.

2.9. Onomu koji ne shvaća zahvate globalizacije i njezine katkada razarajuće učinke valja pročitati stranice 106-108 ove knjige gdje se na kristalno jasan način ovo oslikava na primjeru Večernjeg lista i njegove sudbine u raljama globalizacije.

2.10. Izuzetno je važno uočiti uzroke svojevršnom euroskepticizmu i otporu globalizaciji u zemljama tranzicije kao stoje Hrvatska. To je posebno razvidno na pitanju nacionalnog suvereniteta. Autor dobro analizira stanje kada uočava da u državama kao što je Hrvatska, koje još nisu dokraja konstituirale vlastiti identitet, proces denacionalizacije izaziva otpor. To je normalno, iako to često biva poistovjećeno s nacionalizmom. Mislim daje uočavanje ovih različitosti važno u svim segmentima društvenog života, od gospodarstva do kulture, od školstva do zdravstva. To je kao da te netko tjera na globalizirano gospodarstvo koje se, dakle, mora nametnuti konkurenciji kvalitetom i cijenama, a imao si tek nekoliko godina za izlazak iz krize pedesetogodišnje socijalističke ekonomije koja nije dopuštala ni

konkurenciju, ni slobodno tržište ni mala gospodarstva. Isto se događa na političkom planu i na drugim poljima.

2.11. S obzirom daje tzv. «globalna etika» (225) ostala samo na papiru, drugim riječima, pokazalo se da za sada ne postoje uvjeti za njezino ostvarenje jer stvaranje takve etike nosi sa sobom potrebu žrtvovanja mnogih zasebnosti, onda je jasno daje alternativa jedino u toleranciji različitih etičkih pristupa. Tzv. «globalna solidarnost»), koju zagovara autor, ne može čekati ujednačavanje etičkih stavova. Ona mora biti ostvarena unatoč etičkim razlikama.

2. 12. Kada autor navodi negativne posljedice tranzicije u Hrvatskoj onda upada u oči kako veliki broj tih posljedica spada u etičku i moralnu sferu: erozija morala, moralno zlostavljanje, etički relativizam, tehnike isključivanja nepodobnih, tehnike proizvodnje skandala kao tehnike vladanja, pedofilija, erozija obitelji i obiteljskih vrijednosti, hedonizam, ekstremni individualizam, ograničena sloboda medija, rastuće socijalno siromaštvo, sumrak demografske slike. Je li onda moguće, polazeći od ove knjige, zapitati se o odgovornostima mnogih institucija i pojedinaca, pa i Crkve i njezinih predvodnika, zbog njihove isuviše mlake reakcije na pojavu mnogih ovakvih negativnosti?

2.13. Uznemirenost svakog etičara koji čita ovu knjigu potkrijepljena je tvrdnjom pri kraju knjige. Ona glasi: «*Pitanje etike globalne solidarnosti nameće se kao temeljno pitanje globalizacije kao grabežljivice u jednosmjernoj ulici našega stvarnoga globalnoga sela*». Ova tvrdnja još više ostavlja dojam da ova knjiga zapravo želi biti izazov za razmišljanje, pisanje, djelovanje.

J. Grbac, M. Jurčević, op